

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 894 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlari.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	
Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	

Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar.....	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета “русского языка” на современном этапе.....	243
Адилова Солияхон	
Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	

Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashv Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlari	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandrova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashhura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	
Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliyev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbasjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzali Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	

O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgani imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globallashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	
Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зохир Шарирович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохир Зода	

Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari	545
Fayziyeva Dilafuz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садилов Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	
O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abdukarimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста	644
Насиров Дилшод Фархадович	

Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboievich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abdulhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlari va iqtisodiy asoslari	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda anderryting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish.....	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari.....	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles.....	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamodovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	

Sug'urta kompaniyalarida asosiy samaradorlikning muhim ko'rsatkichlari ahamiyati va tansifi.....	788
Sharipova Durdona	
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqarish.....	793
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	797
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Oziq-ovqat mahsulotlari bozorining rivojlanish metodologiyasi.....	801
Meyliyeva Dilnoza Boboniyoz qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali va aniq foydalanishni ta'minlashga qaratilgan eng muhim qaror va u haqida ayrim mulohazalar	806
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Surxondaryo viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish.....	809
Ravshanov To'yli Gulmurodovich	
Investitsiyalarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati.....	814
Rizayeva Kumush Mexriddin qizi	
Использование маркетинговых исследований в маркетинговой деятельности предприятий.....	818
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Расширение возможностей зелёной энергетики и её роль в устойчивом развитии предприятий энергетической отрасли Узбекистана	824
Аллаева Гульчехра Жалгасовна, Хакимджанова Сурайё Хабибуллаевна	
Aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosatini boshqarish tamoyillari	829
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich	
Turizm transport infratuzilmasini baholash imkoniyatlari va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muammolari	835
Agzamov Shaxboz Akmalovich	
Mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatida biznes ekotizimini tashkil etish yo'llari.....	839
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida axborot-resurs markazi faoliyatini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan tizimli islohotlar tahlili.....	844
Qurbanova Muazzam Fazliddinova	
Развитие транспортной сферы в условиях цифровизации экономики.....	847
Акбарова Лайло Упашевна	
O'zbekiston Respublikasining 2024-yilgi soliq qonunchilik hujjatlariga kiritilgan asosiy o'zgarish va soliq imtiyozlari berish tartibini takomillashtirish masalalari	853
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
O'zbekistonda elektron tijoratni yuritish va tartibga solishning me'yoriy-huquqiy asoslari.....	860
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
Korxonalarning innovatsion faoliyatini moliyalashtirish yo'nalishlari	866
Shayakubov Shaxzod Shakabilovich	
Yetakchi xorijiy ilmiy tashkilotlarga qisqa muddatli ilmiy stajirovkalarga yuborilgan yosh olimlarning tahlili....	871
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Global iqlim o'zgarishining iqtisodiy ta'sirini baholash natijalari	875
Elov Ashrafjon Asqarjon o'g'li	
Влияние прямых иностранных инвестиций (ПИИ) на экономику Узбекистана.....	880
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	885
Ostonokulov Azamat Abdukarimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	

BUDJETDAN TASHQARI MABLAG'LAR HISOB VA NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich

I.f.d., Toshkent moliya instituti, kafedra professori

Alimardonov Asrorjon Alimardonovich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi Ishlab chiqarish munosabatlari va stajirovkalar bo'limi boshlig'i

Annotatsiya: Maqolada budjetdan tashqari mablag'larning turkumlanishi, boshlang'ich va yig'ma hujjatlarni shakllantirish, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari hisobini tashkil etish bilan bog'liq jihatlar, ko'rsatkichlar, jarayonlar, munosabatlar, hodisalar, o'ziga xos bo'lgan tomonlar o'rganilishi natijasida buxgalteriya hisobi va budjet hisobi bilan bog'liq umumiy jihatlar mavjudligi kuzatildi. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari hisobining maqsadi, vazifalari, funksiyalari, predmeti, obyektlari, subyektlari, usullari nazariy jihatdan asoslash hamda budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotlarning tarkibi, ularni tuzish va taqdim etish tartibini o'rganish bo'yicha ilmiy xulosalar shakllantirilgan va ilmiy takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: budjetdan tashqar mablag'lar, jamg'armalar, budjet hisobi, dastlabki hisob, yig'ma hisob, schotlar rejasi, moliyaviy hisobot.

Abstract: The article explores the organization of off-budget funds, their initial formation and documentation, and analyzes aspects of accounting and budgeting related to off-budget funds management in budgetary organizations. It examines the common aspects between accounting and budgeting based on the management of off-budget funds. The article outlines the objectives, tasks, functions, subjects, objects, and methods associated with accounting and budgeting in the context of off-budget funds management. It also provides scientific conclusions and recommendations for organizing accounting and reporting on off-budget funds in budgetary organizations.

Key words: off-budget funds, revenues, budget accounting, primary accounting, forming accounting, chart of accounts, financial reporting.

Аннотация: В статье рассматривается систематизация внебюджетных средств, формирование и первичная документация, анализ аспектов бухгалтерского учета и бюджетирования в связи с организацией учета внебюджетных средств бюджетных организаций, выраженные в общих аспектах между бухгалтерским учетом и бюджетированием на основе организации внебюджетных средств. В статье сформулированы общие аспекты бухгалтерского учета и бюджетирования в связи с организацией внебюджетных средств, определены цели, задачи, функции, предмет, объекты, субъекты, методы, а также представлены научные выводы и предложения по организации учета и представления отчетности по внебюджетным средствам бюджетных организаций.

Ключевые слова: внебюджетные средства, сборы, бюджетный учет, первичный учет, формирующий учет, система счетов, финансовая отчетность.

KIRISH

Ma'lumki, Davlat budjeti budget tashkilotlari va budgetdan mablag' oluvchilarni moliyaviy jihatdan ta'minlash hamda davlat xarajatlarini moliyalashtirish asosida tuziladi. Xalqaro valyuta jamg'armasi hisobotiga ko'ra, rivojlangan mamlakatlarda budget xarajatlari yalpi ichki mahsulotning 40 foiziga teng bo'lgan, davlat sektoridagi tashkilotlar bandlikni ta'minlash nuqtayi nazaridan asosiy ish beruvchi hisoblanishi ta'kidlangan. Dunyo amaliyotida davlat sektoridagi tashkilotlarni moliyalashtirish davlat budjeti va budgetdan tashqari mablag'lar hisobidan amalga oshiriladi. Budget tashkilotlarida budget va budgetdan tashqari mablag'larning maqsadli va manzilli sarflanishi bevosita ularning hisobini samarali tashkil etish hamda moliyaviy hisobotlar ko'rsatkichlarining shaffofligi bilan bog'liq. Shuning uchun, jahonning aksariyat mamlakatlarida budget ijrosi hisobi va hisobotini davlat sektorida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari talablari asosida rivojlantirilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Tadqiqotlarga ko'ra, dunyo mamlakatlari davlat sektorida budget ijrosi hisobini yuritish va hisobotlarni tuzish, shuningdek nazorati uslubiyotini xalqaro standartlarga moslashtirishga qaratilgan qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Mazkur tadqiqotlarda budget tizimi va uni boshqarish, budget ijrosi hisobini tashkil etish usullari va yo'nalishlari, davlat budjeti ijrosi to'g'risidagi axborotlarning ochiqqligini ta'minlash va hisobdorlikni oshirish, budget hisobotining axborot ta'minotini takomillashtirish kabi masalalar o'z yechimini topgan. Shuningdek, davlat sektoridagi tashkilotlarda mablag'lardan samarali foydalanishni ta'minlashda hisob axborot tizimining rolini kuchaytirish, ma'lumotlarning oshkorligini ta'minlash, jamlanma axborotlarni shakllantirish masalalari alohida yo'nalish sifatida tadqiq etilgan. Shu o'rinda alohida qayd etish zarurki, olib borilgan tadqiqotlarda budget ijrosi hisobini yuritish va hisobotlarni tuzish masalalari buxgalteriya hisobining kassa va hisoblash metodlariga asoslanishi, ularning budget ijrosi axborotlarini shakllantirishdagi rolini oshirish yo'nalishlari ishlab chiqilgan. Ammo budget va budgetdan tashqari mablag'lar hisobi metodologiyasini davlat sektorida buxgalteriya hisobi xalqaro standartlari talablari darajasida tashkil etish hamda budget hisobotlarining axborot imkoniyatlarini oshirish bilan bog'liq masalalar hanz ijobiy yechimini topmagan.

Respublikamizda budget tizimini isloh etishda «budget hisobi tartibini Davlat sektorida xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IPSAS) uyg'unlashtirish» (PQ-3917, 2018), xalqaro standartlar talabalaridan kelib chiqib budget ijrosiga oid axborotlarning ochiqqligini ta'minlash, budget tizimida mablag'larning sarflanishi bo'yicha hisobdorlikni kuchaytirish, budget ijrosi jarayonida zamonaviy axborot tizimlarini qo'llash ko'lamini kengaytirishni talab etmoqda. Shu bilan birga, budget tizimi budgetlari ijrosi hisobini tizimli tarzda kassa usulidan hisoblash usuliga o'tkazish orqali budget hisobotlari axborotlarining tahliliy imkoniyatlarini oshirishni taqozo qilmoqda. O'z navbatida, ushbu jihatlar budget tashkilotlarida budgetdan tashqari mablag'lar hisobi va hisobotiga oid mavjud metodologik asoslarni chuqur tadqiq etish hamda takomillashtirishni talab etmoqda.

ADABIYOTLAR SHARHI

Budgetdan tashqari mablag'lar tushunchasiga iqtisodchi olimlar va mutaxassislar tomonidan turli fikrlar va qarashlar bildirib o'tilgan. Jumladan prof. A. Ostonokulov budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag'larini smetalarda nazarda tutilgan maqsadlarda sarflanishini ta'minlash, qo'shimcha moliyalashtirish manbalari mavjud hollarda amalga oshiriladigan xarajatlarni rejaga nisbatan ko'paytirishni nazarda tutish zarurligini asoslagan (A. Ostonokulov, 2021).

Iqtisodchi olim Sh. Qurbonov esa, byudjet tashkilotlari, moliya bo'limlari, g'aznachilik bo'linmalari tomonidan joriy va jamlanma moliyaviy hisobotlarni tuzishda har bir jamg'arma bo'yicha ma'lumotlarni alohida shakllantirishga hamda axborotlarning ishonchlliligini ta'minlashga olib kelgan. Shuningdek, ushbu takliflarning qabul qilinishi byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari hisobi bo'yicha UzASBO va DMBAT dasturiy majmualarini integratsiya qilish imkonini bergan (Qurbonov Sh., 2022).

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalari vazirligi tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalariga "Oliy ta'lim muassasalarida budgetdan tashqari mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish" tartibi asosida buxgalteriya hisobini tashkil qilish hamda hisob-kitoblarini yuritish, mablag'larning moliyaviy nazoratini samarali tashkil etish uslubiyoti takomillashtirilgan, shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida «Universitet 3.0.» tizimini joriy etish maqsadida ular qoshida tashkil etilgan Spin-off korxonalariga "Innovatsion jamg'arma" tomonidan qaytarilish sharti bilan ajratilgan mablag'lar "bir moliya yilidan ortiq" yoki "bir moliya yili davomida" shakllarida ssuda tarzida aks ettiriladigan uzoq muddatli ssuda qismiga (bir moliya yilidan ortiq): "21120 Budget tashkilotining sho'ba korxonalarga qo'yilgan uzoq muddatli moliyaviy qo'yilmalari", qisqa muddatli ssuda qismiga (bir moliya yili davomida): "121120 Budget tashkilotining sho'ba korxonalarga qo'yilgan qisqa muddatli moliyaviy qo'yilmalari" analitik schotlarida yuritish uslubiyoti tavsiya etilgan (Xojayev A., 2023).

Jahonda budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag'lari hisobi va hisobotining nazariy hamda metodologik asoslarini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida qator ilmiy natijalar olingan, jumladan buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida budget hisobi va hisobotining kassa hamda hisoblash metodlari takomillashtirilgan (International Public Sector Accounting Standards Board, 2023):

- budget tizimida budgetdan tashqari jamg'armalar to'g'risidagi axborotlarning ochiqqligini ta'minlash bo'yicha rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar uchun uslubiy tavsiyalar shakllantirilgan (International Monetary Fund, 2022);
- budget tizimini boshqarishda kuchli ichki nazorat muhitini yaratish, hisobdorlik va axborotlarning ochiqqligini ta'minlashda buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarini joriy qilishning bir va ko'p bosqichli yo'nalishlari ishlab chiqilgan (International Federation of Accountants IFAC);
- davlat budjeti ijrosi va uning buxgalteriya hisobini isloh qilishning Anglo-Amerika, Yevropa va Xitoy modellari ishlab chiqilgan (Organisation for Economic Cooperation and Development, 2023);
- global inqiroz sharoitida budget tashkilotlari mablag'larining sarflanishida hisob axborotlarining ishonchiligi davlatlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qilishi isbotlangan (Pricewaterhouse Coopers, 2021);
- budget tashkilotlarida budget va budgetdan tashqari mablag'larni hisobga olishning modifikatsiyalashgan usullari ishlab chiqilgan (London universiteti, 2020);
- budget tashkilotlarida budgetdan tashqari mablag'lar hisobini tashkil etish va nazoratini amalga oshirishning tashkiliy-uslubiy asoslari nazariy jihatdan takomillashtirilgan (Janubiy Rossiya davlat iqtisodiyot va servis universiteti, 2021);
- budget tashkilotlarining budgetdan tashqari mablag'lari hisobini yuritishda daromad va xarajatlarning muvofiqligi tamoyiliga amal qilish zarurati isbotlangan (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi moliya universiteti, 2021).

METODOLOGIYA

Tadqiqotda tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, tizimli yondashuv, abstrakt-mantiqiy fikrlash, monografik kuzatuv, statistika, iqtisodiy tahlil hamda iqtisodiy-matematik usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iqtisodiyotni rivojlantirish va aholi farovonligini ta'minlashda nafaqat, xususiyl sektor, balki budget tizimi ham muhim ahamiyatga ega. Budget tizimi davlatning jamiyat oldidagi vazifalarini bajarish va xizmatlar ko'rsatish, iqtisodiyotni rag'batlantirish, tartibga solish va nazorat qilish, mudofaa, aholi bandligini ta'minlash kabi qator notijorat faoliyatlarni moliyalashtirishni amalga oshiradi.

Budget tashkilotlarini uzluksiz va manzilli moliyalashtirish yo'nalishlarini tadqiq etishda, avvalo, mamlakatning budget tizimi tuzilishiga e'tibor qaratish zarur. Mamlakatimizda Davlat budjeti, Davlat maqsadli jamg'armalari va budget tashkilotlarining budgetdan tashqari jamg'armalari budget tizimini tashkil etadi.

Budget tashkilotlarining budgetdan tashqari jamg'armalari tarkibiga budget tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi, tibbiyot tashkilotlarini moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi, vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning budgetdan tashqari jamg'armalari, budget tashkilotlarining undiriladigan to'lovlar hisobiga shakllantiriladigan budgetdan tashqari mablag'lari kiradi.

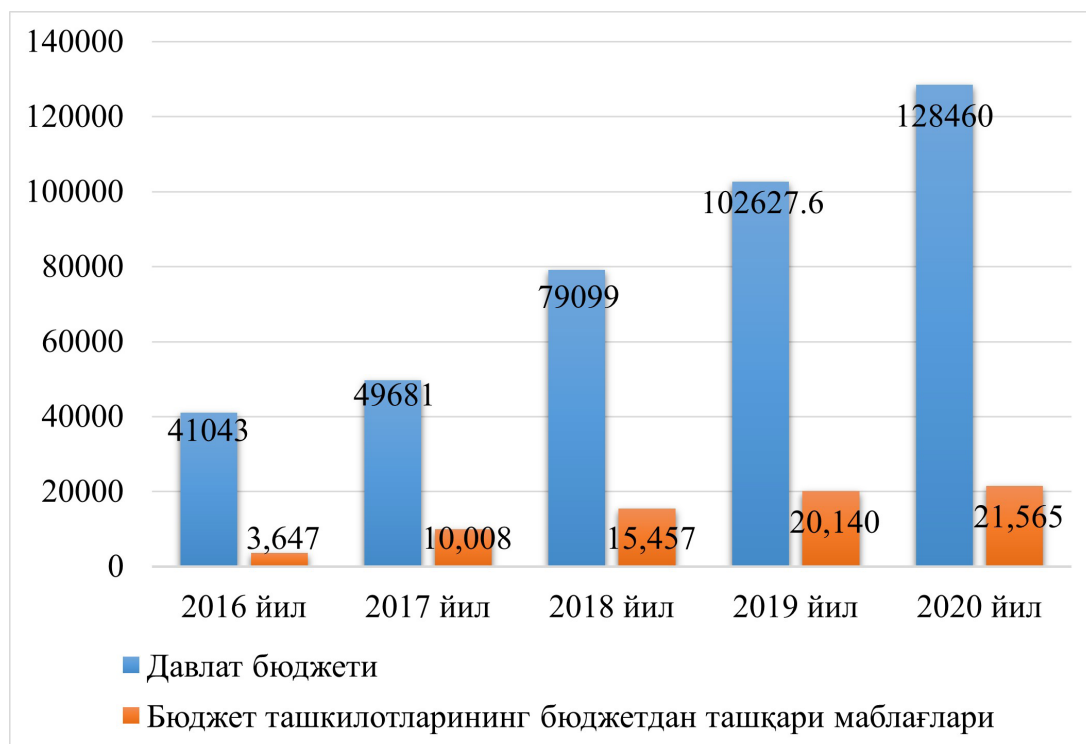
Budget tashkilotlarining faoliyat xususiyatlaridan kelib chiqib, ularni moliyalashtirish manbalarini o'rganadigan bo'lsak, fikrimizcha, avvalo, Davlat budjeti xarajatlari tarkibida katta ulushga ega bo'lgan ijtimoiy soha, ya'ni ta'lim va tibbiyot tashkilotlarida budgetdan tashqari mablag'larni shakllantirishga ko'proq e'tibor qaratish zarur. Chunki, ushbu soha tashkilotlarida budgetdan tashqari mablag'lar ulushini ko'paytirish orqali budget yukini bir oz bo'lsada, kamaytirish va ularda bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqib moddiy manfaatdorlikni ta'minlash natijasida faoliyat rivojlantiriladi.

Davlat budgetidan mablag' bilan ta'minlanadigan budget tashkilotlari faoliyati xususiyatlari va yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda o'rganadigan bo'lsak, davlat ta'lim va tibbiyot tashkilotlari budget tashkilotlari tarkibida yuqori ulushga ega (1-rasm).

1-rasm: Davlat ta'lim va tibbiyot tashkilotlari sonining davriy o'zgarishi (1-yanvar holatiga)¹

Davlat ta'lim va tibbiyot tashkilotlarini moliyalashtirish Davlat budjeti xarajatlarning muhim yo'nalishlari bo'lib, 2021-yil 1-yanvar holatiga ular mamlakatda faoliyat yuritayotgan tashkilotlarning 66,8 foizini tashkil qilib, ushbu sohalariga yo'naltirilayotgan mablag'lar davlat budjetining 52,1 foiziga to'g'ri kelmoqda. 2016-2020-yillar davomida respublika miqyosida budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari moliyalashtirish manbalari hajmi o'sish tendensiyasiga ega bo'lgan (2-rasm).

2-rasm: Budjet tashkilotlarini budjetdan tashqari moliyalashtirish hajmi o'zgarish dinamikasi (mlrd. so'm)²

Shu davrda vazirliklar va qo'mitalar tizimidagi tashkilotlarning moliyalashtirish manbalari tarkibini tahlil qiladigan bo'lsak, budjetdan tashqari mablag'larning ulushi so'nggi besh yil davomida o'sish tendensiyasiga ega bo'lganligini ko'rish mumkin (1-jadval).

1 O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining 2021-yil 18-martdagi № 01/2-01-19-287-sonli ma'lumotnomasi asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

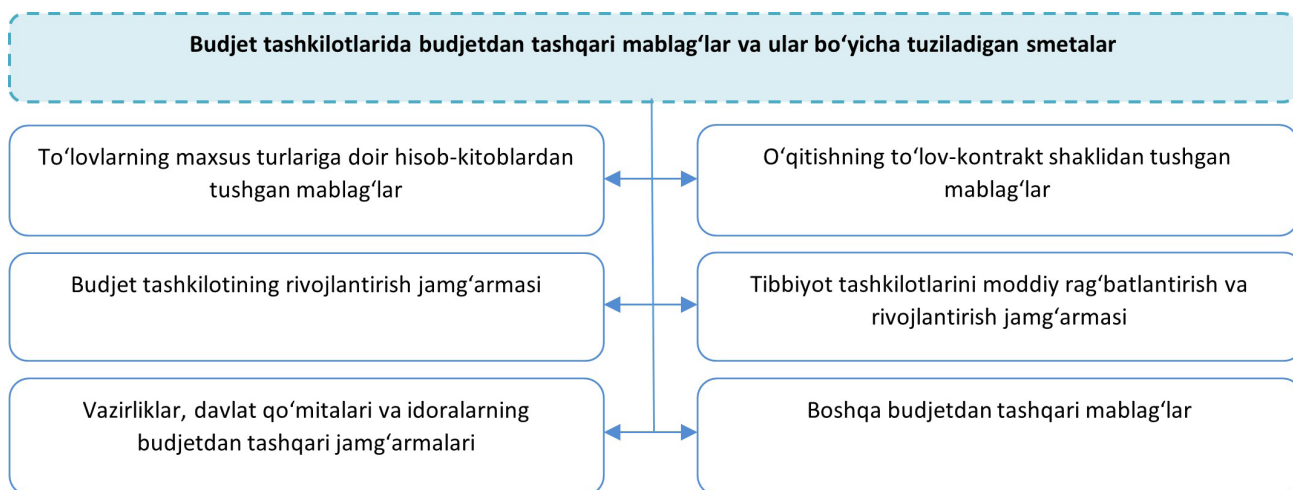
2 Muallif ishlanmasi.

1-jadval: Budjet tashkilotlarini moliyalashtirishda budjetdan tashqari mablag'lar ulush(foiz)ining davriy o'zgarishi³

Budjet tashkilotlari	2016-yil		2017-yil		2018-yil		2019-yil		2020-yil	
	Budjetdan moliyalashtirish	Budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moliyalashtirish	Budjetdan moliyalashtirish	Budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moliyalashtirish	Budjetdan moliyalashtirish	Budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moliyalashtirish	Budjetdan moliyalashtirish	Budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moliyalashtirish	Budjetdan moliyalashtirish	Budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan moliyalashtirish
Xalq ta'lim vazirligi tizimidagi tashkilotlar	99,5	0,5	97,9	2,1	97,4	2,6	99,1	0,9	98,7	1,3
Maktabgacha ta'lim vazirligi tizimidagi tashkilotlar			98,3	1,7	98,4	1,6	97,1	2,9	97,4	2,6
Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimidagi tashkilotlar	78,3	21,7	72,9	27,1	62,2	37,8	50,8	49,2	45,0	55,0
Sog'liqni saqlash vazirligi tizimidagi tashkilotlar	94,5	5,5	92,9	7,1	93,6	6,4	94,2	5,8	80,6	19,4
Respublika miqyosida	91,1	8,9	79,9	20,1	80,5	19,5	80,4	19,6	83,2	16,8

Budjet tashkilotlari budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha bir moliya yili uchun tuziladigan daromadlar va xarajatlar smetalari asosida moliyalashtiriladi. Budjet tashkilotlarida quyidagi budjetdan tashqari mablag'larning turlari mavjud hamda ular bo'yicha daromadlar va xarajatlar smetalari tuziladi (3-rasm).

3-rasm: Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari va ular bo'yicha tuziladigan smetalar

Bunda, har bir tuziladigan smeta ikki qism, ya'ni daromad (tushum)lar va xarajatlar rejasidan iborat bo'ladi. Daromad(tushum)lar rejasida moliya yili davomida kutilayotgan daromad(tushum)larning turlari bo'yicha prognoz keltiriladi. Xarajatlar qismida esa, budjet tashkilotlarining moliya yili boshidagi shaxsiy g'azna hisob-varag'idagi budjetdan tashqari mablag' qoldig'i va moliya yili davomida kelib tushishi kutilayotgan mablag'lar hajmidan kelib chiqqan holda rejalashtiriladi.

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari yuzasidan smetalar ijrosi har bir mablag'larning turlari bo'yicha daromadlar va xarajatlarning reja ko'rsatkichlariga nisbatan bajarilishiga e'tibor qaratiladi. Bunda, g'aznachilikda budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha smetalari kassa metodi bo'yicha, ya'ni tashkilotlarning shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga pul mablag'larining tushumi daromad va hisobaraqlardan pul mablag'larining o'tkazilishi xarajat sifatida hisobga olinadi.

Budjet tashkilotlarining o'zida esa, smetalarning ijrosi hisob va kassa usuliga asosan amalga oshiriladi. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha dastlab daromadlar va ular bilan bog'liq debi-

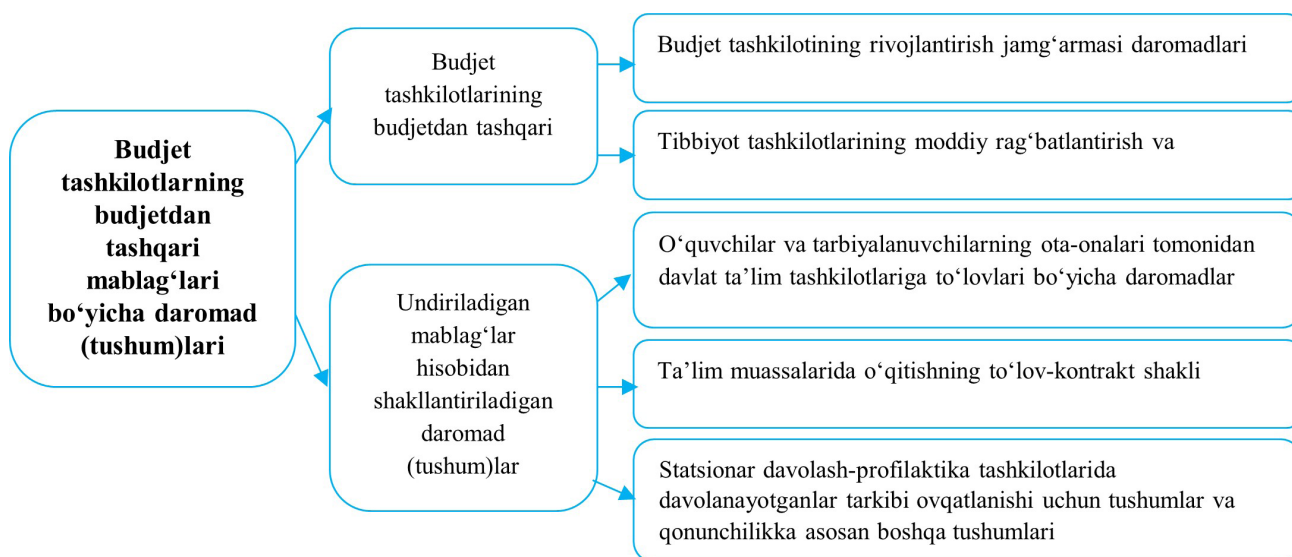

torlik majburiyatlar qayd etiladi. So'ng debitorlik majburiyatlarining shaxsiy g'azna hisobvaraqlariga kelib tushishi natijasida budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha pul mablag'larining ko'payishi hisobga olinadi.

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha xarajatlar rejasining bajarilishi daromadlarga o'xshash tarzda g'aznachilikda kassa metodi asosida qayd etiladi. Ya'ni, tashkilotlarning shaxsiy g'azna hisobvaraqlaridan mablag'larning sarflanishi xarajat sifatida hisobga olinadi. Budjet tashkilotlarida esa, hisoblash metodiga asosan budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha xarajatlar dastlab qayd etilib hisobga olinadi. Shaxsiy g'azna hisobvaraqlardan mablag'larning sarflanishi debitor va kreditorlar bilan hisob-kitoblar natijasi sifatida qayd etiladi va kassa xarajat sifatida e'tirof etiladi. Bunda, g'aznachilikda ham, budjet tashkilotlarida ham smetalarning ijrosi rejaga muvofiq amalga oshirilishi talab etiladi. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari harakati to'g'risidagi moliyaviy hisobotlarning shakllari, ularni tuzish va taqdim etish tartibi hamda muddatlari ham moliya organi tomonidan belgilangan tartib asosida amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotini davlat budjetidan moliyalashtirish bilan bog'liq xarajatlar xarajatlar smetalari ijrosi kassa metodi asosida amalga oshiriladi. Budjetdan ajratilayotgan mablag'lar tuzilgan xarajatlar smetasi doirasida bosqichma-bosqich budjet tashkilotining topshirig'iga asosan g'aznachilikda ochilgan shaxsiy g'azna hisobvaraqlari orqali moliyalashtirib boriladi. Kassa xarajatlari, deb e'tirof etilishiga sabab, mamlakatimizda davlat budjeti ijrosi kassa usuliga asoslanganligidadir. Demak, budjet tashkilotlarini davlat budjetidan moliyalashtirish yoki g'aznachilik tomonidan tashkilot majburiyatlarining to'lanishi budjet tashkilotlarida kassa xarajatlari sifatida hisobga olinadi.

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha daromadlar va xarajatlar budjet mablag'laridan farqli o'laroq, daromadlar va xarajatlarning rejaları ijrosi bilan uzviy aloqadorlikda yoki shaxsiy g'azna hisobvaraqlardagi o'zgarishlar bilan emas, balki daromad va xarajatlarning vujudga kelishi va ularni qayd etish orqali hisobi yuritilishi zarur. Bir so'z bilan aytganda, budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromad va xarajatlar budjet tashkilotlarida hisoblash usuliga asosan hisobga olinishi kerak. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha daromad (tushum)larini ikki katta guruh: budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari va undiriladigan mablag'lar hisobidan shakllantiriladigan daromad (tushum)larga ajratish mumkin (4-rasm).

4-rasm: Budjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha daromadlari tarkibi⁴

Budjetdan tashqari daromadlari va ular bilan bog'liq mablag'larning harakati «Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risida»gi yo'riqnoma asosida quyidagi «turlarga ajratgan holda hisobga olinishi belgilangan:

- to'lovlarning maxsus turlariga doir hisob-kitoblardan tushgan mablag'lari;
- o'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushgan tushumlari;
- budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari, shuningdek, tibbiyot tashkilotlarining moddiy rag'batlantirish va rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari, boshqa budjetdan tashqari mablag'lari.

Quyida budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar hisobini ko'rib o'tamiz. Oliy ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarida talabalar va o'quvchilarning to'lov-kontrakt asosida «Oliy va o'rta

4 Muallif tomonidan tuzilgan.

maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shakli va undan tushgan mablag'larni taqsimlash tartibi to'g'risida»gi nizomga (2013-yil 26-fevral, 2431-son) ko'ra tahsil olish uchun hisob-kitoblarning amalga oshirilishi natijasida daromadlar vujudga keladi.

Ta'lim muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shakli bo'yicha daromadlar tuzilgan shartnoma asosida to'lovlarning bir o'quv yilida 4 marotaba amalga oshirilishiga bog'liq bo'lmagan holda har oyda amalga oshiriladigan xarajatlarga mos tarzda hisobga olinishi zarur.

Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shakli bo'yicha to'lovlarning bir o'quv yili davomida to'rtga bo'lib to'lashga ruxsat berilishi tahsil oluvchilarga yengillik yaratishga xizmat qiladi. Ammo, o'quv yili davomida ta'lim berish bilan bog'liq xarajatlar uzluksiz oyma-oy amalga oshirib boriladi. O'z-o'zidan, xarajatlarning oyma-oy amalga oshirilishi ular bilan bog'liq daromadlarni ham shunga mos tarzda hisobga olishni talab etadi. Shu sababdan, o'qitishning to'lov-kontrakt shakli bo'yicha daromadlarni pul mablag'larining kelib tushishidan qat'iy nazar, ta'lim xizmati ko'rsatilishi bilan tan olish va hisobga olishga asos bo'lib xizmat qiladi.

Budjet tashkilotlarida hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'lar, faoliyat ixtisosligi bo'yicha tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar, budjet tashkiloti balansida turgan mol-mulkni ijaraga berishdan olingan mablag'larning bir qismi, belgilangan tartibda budjet tashkilotlari tasarrufida qoldirilgan mablag'lar, homiylikdan olingan mablag'lar yuzasidan daromadlar vujudga keladi. Ushbu daromadlar budjet tashkilotining rivojlantirish jamg'armasi daromadlari sanaladi.

Hisobot choragining so'nggi ish kuni oxirida xarajatlar smetasi bo'yicha tejalgan mablag'larning rivojlantirish jamg'armasiga o'tkazilishi ushbu turdagi mablag'larning ko'payishiga olib keladi va budjet mablag'lari bo'yicha kassa xarajatlarni vujudga keltiradi. Mazkur holat shakl jihatdan rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari bo'yicha daromadni hosil qilmaydi va quyidagicha buxgalteriya aks ettiriladi:

- Dt 112-«Budjet tashkilotini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari» (Pul mablag'lari);
- Kt 232-«Budjetdan moliyalashtirish» (Budjet mablag'lari bo'yicha kassa xarajat).

Mazkur holatda buxgalteriya o'tkazmalari natijasida tashkilotning rivojlantirish jamg'armasi daromadlari hosil bo'lmasada, kelgusida o'tkazilgan pul mablag'lari doirasida xarajatlarni amalga oshirish bilan bog'liq manba hosil bo'lmoqda. Ushbu manba iqtisodiy jihatdan izohlansa, uning xususiyati daromadni ifodalaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari hisobi va hisobotini tadqiq etish bo'yicha quyidagi xulosalar shakllantirildi:

- *birinchi*, Budjet tizimida soliq yukini kamaytirish, budjet xarajatlarini optimallashtirishni amalga oshirishda Davlat budjetidan moliyalashtiriluvchi budjet tashkilotlarida budjetdan tashqari mablag'larni shakllantirish muhim yo'nalishlardan biri sanaladi. Shu bilan birga, budjet tashkilotlarida budjetdan tashqari mablag'lar turi va ularning ulushini ko'paytirish budjet tashkilotlari faoliyatini rivojlantirish va samaradorligini ta'minlash lozim;
- *ikkinchi*, Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari hisobini tashkil etish va yuritish bilan bog'liq jihatlar, ko'rsatkichlar, jarayonlar, munosabatlar, hodisalar, o'ziga xos bo'lgan tomonlar o'rganilishi natijasida buxgalteriya hisobi va budjet hisobi bilan bog'liq umumiy jihatlar mavjudligi kuzatildi. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari hisobining maqsadi, vazifalari, funksiyalari, predmeti, obyektlari, subyektlari, usullari nazariy jihatdan asoslandi. Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotlarning tarkibi, ularni tuzish va taqdim etish tartibini o'rganish natijasida hisobotlardagi axborotlarning foydalanuvchilar uchun muhimligi va ularni tahlil qilish imkoniyatlari nazariy jihatdan tadqiq etildi;
- *uchinchidan*, Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari hisobi amaliyotida daromadlar ularning turlari bo'yicha tarkiblanadi va hisobi yuritiladi. Budjet tashkilotlarining faoliyat xususiyatlaridan kelib chiqib, ularda budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha daromadlar yoki tushumlar shakllantiriladi. Daromadlarning shakllanishi va hisobini yuritish ularning qayd etilishi hamda vujudga kelishi bilan bog'liq jarayonlarni o'zida ifodalaydi. Tushumlar esa, bevosita mablag'larning harakati bilan bog'liq holatda tan olinadi va hisobda aks ettiriladi;
- *to'rtinchidan*, Budjet tashkilotlarining moliya yili davomida foydalanilmay qolgan budjetdan tashqari mablag'larini kelgusi yil uchun smetalarni tuzishda qayta taqsimlamasdan keyingi moliya yilida oldin belgilangan maqsadlarda foydalanish uchun o'tkazish tartibini belgilash maqsadga muvofiq. Bu o'z navbatida, budjetdan tashqari mablag'larni moliya yili davomida daromad va xarajatlar smetalarida nazarda tutilgan maqsadlarda foydalanishlarini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. IMF, (2020). International Monetary Fund (IMF). 2020. Fiscal Monitor: Policies to Support People During the COVID-19 Pandemic. Washington, April. <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/04/06/fiscal-monitor-april-2020>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 22-avgustdagi «Budjet ma'lumotlarining ochiqqligini va budjet jarayonida fuqarolarning faol ishtirokini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-3917-son Qarori. 2018.
3. Ostonokulov, (2021). Budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari hisobi va hisoboti uslubiyotini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiya avtoreferati. –T., 2021. – 64 b.
4. Bakaybayeva, (2020). O'zbekiston Respublikasida budjet hisobi va moliyaviy nazoratni takomillashtirish yo'llari. i. f. d. dis. avt. –T., 2020.
5. Ibragimov, (2018). Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotni takomillashtirish (Oliy ta'lim muassasalari misolida) iqt. fan. fal. dok. dis. avtoreferati. –T., 2018. – 54 b.
6. Mehmonov, (2016). Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: nazariya va amaliyot. Monografiya. – T.: «Iqtisod moliya», 2016.
7. Ostanaqulov, (2010). Davlat sektori va buxgalteriya hisobi. - T.: «Iqtisod moliya», 2010.
8. G'aniyev, (2008). Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va moliyaviy nazoratni takomillashtirish (ta'lim tizimi misolida). iqt. fan. nom. dis. avtoreferati. –T.: O'z R BMA, 2008. 28 b.
9. Tuychiyev, (2019). Budjet tashkilotlarida budjet xisobi. Darslik. «Iqtisod moliya», –2019. –429 b.
10. Hamdamov, (2016). Budjet nazorati. O'quv qo'llanma. – T.: «Iqtisod moliya», – 2016. –324 b.
11. MV, (2018). «Budjet tashkilotlari va budjet mablag'lari oluvchilarning davriy moliyaviy hisobotlarini tuzish, tasdiqlash hamda taqdim qilish bo'yicha qoidalar» (2018 yil 26 dekabr, 2971-son).
12. VM, (2009). «Davlat mulkini ijaraga berish tartibi to'g'risida»gi nizom (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi-ning 2009-yil 8-aprel, 102-son qaroriga ilova).
13. PF-5953, (2020). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini «Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida»gi Farmoni (2020 yil 2 mart, PF-5953-son).
14. MV, (2010). «Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risidagi» yo'riqnoma (2010-yil 22-dekabr, 2169-son).
15. DSQ, (2021). O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining 2021-yil 18-martdagi № 01/2-01-19-287-son.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.